

Дастан Көшербаев

Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы Орталық Азия өңіріндегі этносаралық және конфессияаралық қатынастарды зерттеу орталығының жетекшісінің орынбасары, саяси ғылымдарының кандидаты

**ЖОҒАРЫ БІЛІМ ҚЫТАЙДЫҢ «ЖҰМСАҚ КҮШІНІҢ»
ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ**

Аңдатпа. Мақалада автор жоғары білім «жұмсақ күштің» негізінің құрамдас элементі ретінде қарастырылады. Мемлекеттің оң имиджін қалыптастыру құралы ретінде ғана емес, сонымен қатар осы елдің аймақтағы және жалпы әлемдегі экономикалық-саяси рөліне ықпал ететін фактор ретінде қарастырылады. «Жұмсақ күш» тұжырымдамасы аясында білім беру «өзге» шет елдерге «өздерінің» мәдени және рухани құндылықтарын насихаттау және жылжыту бойынша тиімді құралдардың бірі болып табылады деген ой ұсынылады.

Түйін сөздер: күш, Конфуций институты, сыртқы саясат, білім миграциясы.

Дастан Кошербаев
ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК ИНСТРУМЕНТ «МЯГКОЙ СИЛЫ» КИТАЯ

Аннотация. В представленной статье высшее образование рассматривается автором как составной элемент основы «мягкой силы», в качестве не только инструмента для формирования положительного имиджа государства, но и фактора, оказывающего влияние на экономико-политическую роль данной страны в регионе и в целом в мире. Предложена мысль о том, что в рамках концепции «мягкой силы» образование является одним из эффективных инструментов по пропаганде и продвижению «своих» культурных и духовных ценностей «иным» зарубежным странам.

Ключевые слова: мягкая сила, Институт Конфуция, внешняя политика, образовательная миграция.

Dastan Kosherbayev
HIGHER EDUCATION AS A TOOL OF CHINA'S «SOFT POWER»

Abstract. In this article, higher education is considered as an integral part of the basis of soft power, not only as a tool for the formation of a positive image of the state, but also a factor influencing the economic and political role of this country in the region and globally. The idea is suggested that within the framework of the concept of «soft power» education is one of the effective tools to promote and advance «their» cultural and spiritual values to «other» foreign countries.

Keywords: *Soft Power, Confucius Institute, Foreign Policy, Educational Migration.*

Кіріспе

Қазақстан Республикасымен шектескен мемлекеттердің ішінде Қытай Халық Республикасы экономикалық тұрғыдан әлемді мойындатқан мемлекет. Ежелден көршілес мемлекетпен ортақ шекарамыздың ұзындығы 1700 шақырымды құрайды. Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарынан бастап екі ел арасында саяси, экономикалық, мәдени-ғылыми байланыстар қарқынды даму үстінде. Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаев атап өткендей «Тәуелсіздік жылдары Қытай Қазақстанға 20 миллиард долларға жуық инвестиция салды». Және «Қытай – Қазақстанның сыртқы сауда және экономика саласындағы аса ірі серіктестерінің бірі» екендігіне баса назар аударды.

Қытай әлемді бес мың жылдық тарихымен ғана емес, сонымен қатар, экономикалық және әскери қарқынымен таңқалдыруда. Әсіресе Дэн Сяопинның «сыртқа есік ашу» реформасынан бастау алған Қытайдың күшейуі тек іргелес жатқан елдерден бөлек, мұхиттың арғы бетінде жатқан елдердің үрейін туғызуда. Сонымен қатар, қаржылық ықпалын тиімді пайдалану арқылы ғана емес, жоғары білім жүйесін бәсекеге қабілетті және өзгелерге тартымды ете алуының арқасында халықаралық қатынастарда жетекші ойыншыға айналып отыр.

Негізгі бөлім

Өткен ғасырдың 90-жылдарынан бастап саяси терминологияға «жұмсақ күш» ұғымы енді. Гарвард университетінің профессоры Джозеф Най өзінің 1990 жылы жарық көрген «Bound to Lead: The Changing Nature of American Power» атты еңбегінде «жұмсақ күш» терминін алғаш рет айналымға енгізді. Бүгінгі таңда бүкіл дерлік мемлекеттер өздерінің сыртқы саясатында «жұмсақ күш» тұжырымдамасын басшылыққа ала отырып қадамдар жасауда.

Бес мың жылдық тарихы бар Қытай үшін «жұмсақ күш» саясатын жаңа тың дүние емес. Қытай өзінің даму тарихында «жұмсақ күш» саясаты шекаралас елдерге қатысты жақсы қолдана білген. Бүгін де, «Жылы шырай дипломатия», «Жариялық дипломатия», «Татукөршілік дипломатия» секілді жаңа саяси бастамалардың арқасында Қытай әлемдік экономикада үстемдікке ие болып қана қоймай, аймақтық көшбасшыға айналып отыр.

Бүгінгі экономикалық бақталастық заманында «жұмсақ күш» саясатының тиімділігін арттыруда білім беру жүйесінің ролі зор екендігін түсінген Қытай әлемдік білім беру жүйесінде көш керуен алда келе жатқан елдердің тәжірибиесі саралай отырып, оқу жүйесінде байыпты өзгерістер жасаған болатын. Байыпты реформалардың арқасында Қытайдың жоғары оқу орындары ел экономикасын жаңа деңгейге көтеруге және бүкіл білім беру жүйесінің жаңаруына ұйытқы болды.

Мәліметтерге сүйенсек 2014 жылы әлемнің 203 мемлекетінен 377 054 шетелдік жастар Қытайда білім алса, 2018 жылдың басында олардың қатары 196 мемлекеттен келген 492 185 шетелдік студенттермен толыққан (1-кесте). Аталмыш студенттердің 12,81% (63 041) Қытай үкіметінің қаржыландырумен білім алуда [1].

1-кесте. Елдер бойынша Қытайда білім алушы шетелдік студенттердің саны

№	Елдер	Саны
1	Оңтүстік Корея	50600
2	Таиланд	28608
3	Пәкістан	28023
4	Үндістан	23198
5	АҚШ	20996

Әлем жастарын Қытай университеттері жоғары білім сапасы мен қатар халықаралық рейтингтерге кіруімен қызықтыруда. Мәселен,

Қытайдың 38 университеті «QS ranking» әлемдік рейтингісінде жайғасса, 44-і жоғарғы оқу орының топ-500 кіреді [2]. Және де Қытай үкіметі тарапынан қаржыландыру жақсы жолға қойылған. Мұның үстіне Қытай ЖОО-да зерттеу жұмыстары жасалады, бұл болашағы зор студенттер мен аспиранттарды өз экономикасына жана технологиялар мен идеялардың келуіне жол ашады. Мәселен, 2018 жылы шетелдік студенттердің 25 618 докторантураға, 59 444 магистратураға түскен[1].

Қытай өзінің білім жүйесінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру арқылы өзге елдермен мәдени алмасу мен өзара ынтымақтастық қатынастарды қалыптастыруға және оны одан әрі тереңдете түсуде пайдалануда. Әсіресе көршілес елдермен ынтымақтастық саясатын дамытуда қолданылуда.

Қазақстандық жастардың да Қытайда білім алуға деген құштарлығы жыл санап артуда. Әсіресе соңғы он жылда бұл үдеріс күшейе түсуде. Егер 2010 жылы Қытайда 7 874 қазақстандық жастар білім алса [3], 2014 жылы 11 764 студентті құрады [4]. Ал 2018 жылдың мамыр айында, ҚР жоғары оқу орындарының қауымдастығының төрағасы Р.А. Алшановтың мәлімдеуінше, ҚХР ЖОО-да 17 600 қазақстандық студент білім алууда [5].

Тіптен Орталық Азия елдерінің басым көпшілік жастары эмиграция елі ретінде Қытайды таңдаған (2-кесте). Қазақстан жастары үшін негізгі бестікке кіретін елдер: Ресей (54,7%), Еуропа елдері (12,3%), АҚШ (9,4%) және Канада мен Қытай (3,8%).

2-кесте. Орталық Азия елдері жастарының қайда көшуді жоспарлайсыз деген сұраққа жауабы [7].

№	Жауап нұсқалары	Қазақстан	Қырғызстан	Тажікстан	Өзбекстан
1	Ресей	54,7	41,8	64,4	32,3
2	Қытай	3,8	3,5	-	1,5
3	АҚШ	9,4	22,7	6,7	13,8
4	Канада	3,8	1,4	5,6	-
5	Еуропа елдері	12,3	10,6	738	15,4
6	Түркия	2,8	3,5	2,2	3,1
7	Оңтүстік Корея	1,9	2,8	2,2	6,2
8	Австралия	0,9	-	-	-
9	Сингапур	0,9	-	-	-
10	Пәкістан	-	0,7	-	-
11	ТМД елдері	-	2,1	-	-
12	БАӘ	-	3,5	1,1	7,7
13	Қазақстан	-	4,3	2,2	18,5

№	Жауап нұсқалары	Қазақстан	Қырғызстан	Тажікстан	Өзбекстан
14	Бангладеш	-	-	-	1,5
15	Англия	-	-	1,1	-
16	Иран	-	-	1,1	-
	Жауап беруге қиналамын/Жауап жоқ	9,4	3,1	5,6	
		100	100	100	100

Жастардың елден кетулерінің себептерінің негізгілерінің бірі ретінде білім алуды атаған (3-кесте). Байқайтынымыз, бүгінгі бәсеке заманында ғылым мен техниканы жетілдірмей қатарға қосылу, шын мәнінде тәуелсіз ел болу мүмкін емес. Ғылым адамзат өмірінің ең шешуші факторына айналды. Бүгінгі күні елдің шаруашылығын, мәдениетін, оның қорғаныс қабілетін жан-жақты дамыған ғылым ғана қамтамасыз ете алады. Ғылым мен жоғары білім жүйемізді жетілдірмей адами капиталымызды қалыптастыра алмаймыз.

Есімі әлемге әйгілі испандық философ және мәдениеттанушы Х. Ортега-и-Гассет «Миссия университета» еңбегінде университет интеллектуалды элитаны тәрбиелеу орталығы дейді. Яғни жоғары оқу орындар ұлттың интеллектуалды элитасын қалыптастыратын бірден-бір негізгі көз.

3-кесте. Орталық Азия елдері жастарының елден көшу себептері [6].

№	Жауап нұсқалары	Қазақстан	Қырғызстан	Тажікстан	Өзбекстан
1	Материалдық себептері	10,4	41,1	21,1	18,5
2	Қауіпсіздік	3,8	2,1	1,1	-
3	Өмір сапасы	29,2	44,7	28,9	7,7
4	Жеке себептері	32,1	12,8	16,7	36,9
5	Білім беру	14,2	9,9	24,4	26,2
6	Мансап	19,8	5,7	7,8	26,2
7	Нашар экология	0,9	-	-	-
8	Межэтникалық жанжалдар	1,9	-	-	-
9	Туризм, саяхат	-	-	2,2	-
10	Жауап беруге қиналамын/Жауап жоқ	2,8	-	2,2	6,2
		100	100	100	100

Қытай аймақтық экономикадағы үстемділігі мен ықпалын сақтап қалуда және Орталық Азия елдерінде кеңдеп етек алған «синофобиямен» күресте «жұмсақ күш» құралы ретінде Конфуций институттарын кеңдеп қолдануда.

Конфуций институттарының басты мақсаты – Қытайдың мәдениеті мен құндылықтарын тарат, қытай тілін шетелдерде насихаттау және әлемде қытайға қатысты жағымды пікірді қалыптастыру.

1987 жылы ҚХР үкіметі қытай тілі мен мәдениетін әлемге таратумен және ұйымдастырумен айналысатын «Hanban» мемлекеттік Кеңсесін құрады. Осы мекеме аясында Конфуций институты алғаш рет 2004 жылы Оңтүстік Кореяның астанасы Сеул қаласында ашылған болатын. Ал 2017 жылдың қыркүйек айында әлемнің 142 мемлекетінде 516 Конфуций институты мен 1 076 Конфуций сыныптары ашылған. Жалпы тыңдаушыларының саны 7 млн. адамды құраған [7].

Орталық Азия елдерінде оннан астам Конфуций институттары мен Конфуций сыныптары жұмыс жасайды. Бүгінгі күннің өзінде Қазақстанда университеттер жанынан ашылған бес Конфуций институттары жұмыс жасайды. Олар Л.Н. Гумилов атындағы Евразия ұлттық университеті, Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті мен Абылай хан атындағы халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Ақтөбе мемлекеттік педагогикалық институты, Қарағанды Мемлекеттік техникалық университеті. Бұдан бөлек жоғары оқу орындарында қытай тілінің мамандары мен шет тілі ретінде қосымша оқытылуда.

Жыл санап қытай тілін үйренуге деген қажеттілік арта түсері сөзсіз. Бұған «Белдеу және жол» жобасы да өзіндік ықпалын тигізуде. «Белдеу және жол» жобасына әлемнің 69 елі қатысатын, яғни әлем тұрғындарының 70 пайызын қамтыған қаржы көлемі \$4 триллион құрайтын мегажоба. Яғни, Қытай мен Қазақстан арасындағы сауда-экономикалық қатынастардың одан әрі дами түсетіні анық. Бұл дегеніміз «Белдеу және жол» бойында өндіріс, сауда, қызмет көрсету саласы рөлінің арта түсуіне байланысты сапалы мамандарға деген сұранысты арттыра түседі. Қазақстан мен Қытай арасындағы экономикалық, саяси және мәдени байланыстар тығыз бола түседі.

Қорытындылар

Аз уақыттың ішінде Қытай ғылым мен білімді импорттаушы елден жаңашыл ғылыми технологияларды экспорттаушы елге айналды. Сол себепті де «Қытай қаупі» әлі де көптеген елдерге маза бермеуде. Бұл бірқатар елдерде Конфуций институттары мен Конфуций сыныптарының жұмысын «Қытай идеологиясын итермелегені» үшін деген айыппен шектеуге немесе жабуға дейін әкелді. Мәселен, АҚШ, Ресей, Швеция және т.б. мемлекеттер ұлттық

қауіпсіздіктерін қорғау саясаты деген желеумен Қытайдың ғылыми технологиялық экспансиясына тосқауыл қоймақ. Соған қарамастан Қытай Халық Республикасы «жұмсақ күш» қолдану стратегиясын әрі өрбітуде. Экономикалық және саяси тұрғыдан Қытай күшейген сайын – әлемдік ықпалы арта түсетіні сөзсіз.

Осы тұста жастарымызды, жалпы қоғамды Қытайдың мәдени ықпалынан қорғаудағы және тең саяси әріптестік құрудағы басты құрал – адам капиталды дамыту. Адами капиталдың дамуы – Қазақстан үшін стратегиялық міндетке айналуы керек. Бәсекеге қабілетті жоғары білім жүйемізді бүгінгі заман талаптарына сай жасақтасақ, ХХІ ғасырдың сын-қатерлеріне төтеп бере алатын және елінің мақсат-мүддесін алдыңғы орынға қоятын патриоттарды тәрбиелей аламыз. Тек, сонда ғана өзінің дербес ұлттық рухы, мәдениеті, тарихы, санасы дамып жетілген өркениетті ұлт есебінде жалпы адамзаттың ұлы көшіне ілесіп, басқа мемлекеттермен терезесі тең мемлекет ретінде иық тірестіре аламыз.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Statistical report on international students in China for 2018 // http://en.moe.gov.cn/news/press_releases/201904/t20190418_378586.html
2. «Учите китайский — почему образование в Поднебесной в приоритете». // https://www.inform.kz/ru/uchite-kitayskiy-pochemu-obrazovanie-v-podnebesnoy-v-prioritete_a3322844
3. Win-win for China and Kazakhstan // http://www.china.org.cn/opinion/2012-02/27/content_24743753.htm
4. Statistics of Foreign Students in China (2014) // http://www.moe.gov.cn/jyb_xwfb/gzdt/s5987/201503/t20150318_186395.html
5. «Сколько казахстанских студентов учится за границей» // <http://today.kz/news/kazakhstan/2018-05-03/765342-skolko-kazhastanskih-studentov-uchitsya-za-granitsej/>
6. Молодежь Центральной Азии. Сравнительный обзор. Под научным руководством проф. Клауса Хурельмана и Пэра Тешендорфа (Германия, Берлин). Алматы, 2017. - 90 с // <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/kasachstan/14109.pdf> (С.47-48)
7. 516 Институтов Конфуция созданы в 142 странах мира // http://russian.news.cn/2017-09/30/c_136650568.htm